

לגבי חריות של דקל נחלקו האמוראים לרבנן קושר אותם כחבילה. לרשב"ג מייחד במחשבה. ולרב אסי משתמש בהם לשיבה.

מוקצה מחמת גופו

גדר מוקצה מחמת גופו

הגמרא מגדירה שגדר מוקצה מחמת גופו חל על דברים שאין עליהם תורת כלי

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף מו עמוד א

אמר ליה רבא לרב אריא: מאי טעמא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו שרגא דנפטא נמי שרי לטלטליה? אמר ליה: הואיל וחזיא לכסויי בה מנא. - אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין, הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא! - אמר ליה: הא - איכא תורת כלי עליה, הני - ליכא תורת כלי עליה.

וכן הגדרת הבית יוסף שאינו כלי ואינו מאכל אדם או בהמה

2. בית יוסף אורח חיים סימן שח

כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון אבנים ומעות וקנים ועצים וקורות ועפר וחול ומת ובעלי חיים. וגרוגרות וצמוקים שהם מונחים במקום שמייבשים אותם וכל כיצא בדברים אלו דלא חזו. וזהו מוקצה מחמת גופו:

וכ"פ השו"ע שדבר שאין בו שייכות כלי אסור לטלטלו והוסיף הרמ"א שאפילו לצורך גופו ומקומו אסור

3. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף ז

חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה... אבל דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות או אבנים אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם. הגה: וכל דבר שאינו כלי כלל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כ"ש לצורך מקומו.

הפיכת מוקצה לכלי מותר בטלטול

המשנה אסרה טלטול של גיזי צמר

4. תלמוד בבלי מסכת שבת דף מט עמוד א

משנה. טומנין בשלחין עורות - ומטלטלין אותן בין שטמן בהן בין שלא טמן בהן, דחזו למזא עליוהו, בגיזי צמר - ואין מטלטלין אותן דמוקטות הן לטומן ולחזו. כיצד הוא עושה? נוטל את הכסוי והן נופלות.

הגמרא מובאת שתי אפרויות להפוך את גיזי הצמר להיות. א. לעשות בהם שימוש כלי. ב. ליחד אותם לשימוש כלי לעולם

5. תלמוד בבלי מסכת שבת דף מט עמוד ב

בגיזי צמר ואין מטלטלין. אמר רבא: לא שנו אלא שלא טמן בהן. אבל טמן בהן - מטלטלין אותן.

איתיביה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא: טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה? נוטל את הכיסוי והן נופלות! — ומוכח שגם כשעשה בהם שימוש להטמנה נשארים באיסור טלטול אלא, אי איתמר הכי איתמר, אמר רבא: לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה, אבל יחדן לעולם להטמנה - מטלטלין אותן. איתמר נמי, כי אתא רבין אמר רבי יעקב אמר רב אסי בן שאול אמר רבי: לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה, אבל יחדן להטמנה - מטלטלין אותן. רבינא אומר לעולם דקאמר רבא, אם טמן בהן - מותר לטלטל, דכמאן דיתן להכי דמו, וכדא לאו אמתניתין קאי, דמתניתין בגיזין של הפתק דולאי עתיד להחזיקו משם, ולא יחדן לכן: בשל הפתק מעתה גזלה, שערכין ומוסיפין להאטותו לסחורה שנו. תניא נמי הכי: גיזי צמר של הפתק - אין מטלטלין אותן, ואם התקין בעל הבית להשתמש בהן - מטלטלין אותן.

6. תלמוד בבלי מסכת שבת דף נ עמוד א

תנא רבה בר בר חנה קמיה דרב: חריות של דקל שגדרן קצין אותן לעצים ונמלך עליהן לשיבה - צריך לקשר לקשר יחד מנעוד יום, להוכיח שלטניה עומדים, ואם לא קשר יחד - אסור לטלטל למחר, דלא הוי יחוד במחשבה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין צריך לקשר. ודי ביחוד במחשבה

הוא תני לה והוא אמר לה: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. איתמר, רב אמר: קושר, ושמאל אמר: חושב, ורב אסי אמר: יושב עליה מנעוד יום, אף על פי שלא קושר ואף על פי שלא חישב עליה לישב למחר - גלי דעתיה דלישיבה קיימי.

בעפר שלא שייך בו מעשה מודים חכמים לרשב"ג שדי ביחוד במחשבה

7. תלמוד בבלי מסכת שבת דף נ עמוד א

אמר רב יהודה: מכניס אדם מלא קופתו עפר לכסות בו טאה וזוק, ומערה העפר בזיתו לארץ, ועושה בה כל צרכו. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה: והוא שיחד לו קרן זוית דהו כמוכן ועומד לכן, אבל נתנו בלארע דיומו למודים גדלים - הרי הוא בטל לגבי קרקעית הבית, ומתקנה ואסור.

אמרו רבנן קמיה דרב פפא: כמאן - כרבן שמעון בן גמליאל דשני במחשבה בעלמא, שאין מעשה מוכיח שעומד לעשות לרבו, דאי כרבנן - האמרי: בעינן מעשה! - אמר להו רב פפא: אפילו תימא רבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן דבעינן מעשה - אלא מידי דבר עבידא ביה מעשה שכן מעשה הוא, שיכול לעשות בו מעשה, אכנה, אבל מידי דלא בר מיעבדא ביה מעשה - לא.

לגבי אבנים לשיבה לדעת רבי חנינא די במחשבה. לרבי אמי צריך לסדרם ממש. ולרבי אסי צריך לעשות שינוי כלשהו באבנים להתקנים לשיבה.

8. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכה עמוד ב

במאי קמיפלגי? מר סבר: בעינן מעשה, ומר סבר: לא בעינן מעשה. ואזדו לטעמיהו ר' אמי ור' אסי: דכי אתא רב דימי אמר רבי חנינא ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רבי חנינא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים חכנים סדוקות ומוקטות לנזין, ואמר לתלמידיו: צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר, ולא הצריכון רבי למעשה.

ורבי יוחנן אמר: הצריכון רבי למעשה. מאי אמר להו? רבי אמי אמר: צאו ולמדום אמר להו סדרו אותם והציבום, כדי שלא נעדר ליגע בהם למחר, לפי שאין הזמנה במעשה וכל דהו מועלת לאבן לעשותה כלי, ור' אמי לטעמיה, דאמר לעיל: אין אבן נעשית כלי בהנחה... רבי אסי אמר: צאו ושפשפום אמר להו מן הטיט, שיהו נאות לישב, ולמחר תלמדום, דכמעשה כל דהו נעשה כלי.

דעות הראשונים ביחוד מוקצה

לפי התוספות ההכנה הנדרשת תלויה בחומר שאם הוא ראוי כחריות די בשימוש ואם אינו ראוי כאבנים צריך מעשה הכנה בהם

תוספות (קכה ב' ואודו') חריות של דקל ישב אף על פי שלא קשר - התם רב אסי גרסינן אי נמי ראויין הם לשיבה טפי מאבנים.

הרמב"ם מחלק בין דין נדבך של אבנים שצריך מעשה הכנה ממש לחריות שמותרות במחשבה

9. רמב"ם הלכות שבת פרק כה הלכה כא

נדבך של אבנים שחשב עליו מבעוד יום אם למדום מותר לישב עליהן למחר ואם לאו אסור,

קליפות גרעינים ועצמות

דין העצמות

ההיתר לטלטל בשבת קליפות ועצמות הוא דווקא באופן שמצויים בעיר בהמות שאוכלות אותן

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף כט

כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים, מטלטלים אותו; ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים, אם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין; וא"ל אסור.

הגה: ולפי זה מותר לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבהר מע"ש אם ראויים לכלבים, דהא כלבים מצויים (ב"י דלא כהר"ן).

15. מגן אברהם סימן שח ס"ק ג

ופשוט דאם אין כלבים מצויין בכל ענין אסור. והוב"ד במשנ"ב ק"א. ובארחות שבת כתב שכן הדין בספינה או במלון.

טלטול גרעינים

החזו"א לומד יסוד שמוקצה שמונע שימוש באוכל אין איסור לטלטלו

16. חזון איש אורח חיים סימן מז אות טו

הגמ' בשבת מדמה דין אבן שעל פי חבית לדין ברירת קטנית ביו"ט שמעטים בטרחה פ"רש התוספות דפסולת מרובה בורר אוכל אבל לא הפסולת דפסולת מוקצה הוא, אבל בפסולת מועט אין בפסולת משום מוקצה דמתבטל... ונראה דהאי ביטול פסולת המועט שלא יהיה חשיב מוקצה, אינו בענין הביטול של תערובות דהא באבן על פי חבית אין כאן תערובות ולא שייך ביטול, אלא עניינו דכל המעוכב על ידי מוקצה מותר להפריש המוקצה מהאוכל ולא חשיב טלטול מוקצה אלא תיקון אוכל ולא גזרו חכמים על זה משום מוקצה, הלכך באוכל מרובה שרי להפריש המוקצה, ומה"ט שרי למשקל אבן, אם לא דחשיב כפסולת מרובה. ומכאן למדנו דמותר להסיר זבוב או שאר מוקצה מהכוס והקערה בשבת היכא דליכא משום בורר ואין בזה משום טלטול מוקצה.

מכאן למד בשש"כ להתיר הוצאת גרעין מפרי

17. שמירת שבת כהלכתה פרק ג אות יח

* גלעין שאינו ראוי לאכילת אדם, ואף לא לאכילת בהמה, מותר לטלטלו בשעה שמסירו מן הפרי, או שמוציאו מן הפה, גם כאשר לא דבוק בו מגוף הפרי, ומשהסיר את הגלעין מן הפרי או מן הפה (נראה כוונתו והניחו), הרי הוא מוקצה.

אמנם בשו"ע הרב^א (שח טו) כתב 'וזורקן בלשונו לאחוריו ולא יורקם בידיו'.

טלטול בעלי חיים

השו"ע אסר לטלטל בעלי חיים כלל

18. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף לט

אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף;

המשנ"ב הבהיר שהטלטול אסור אפילו במקום הפסד

19. משנה ברורה סימן שח ס"ק קמו

(קמו) אסור לטלטל וכו' - דהם בכלל מוקצה כעצים ואבנים דהא לא חזו. ואפילו אם יכול להגיע להפסד על ידם כגון שהעוף פורח ע"ג הכלים ויכול

חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן מערב שבת לשיבה מותר לטלטל, וכן אם ישב עליהן מבעוד יום מותר לטלטל.

המגיד משנה מסביר שחריות די במחשבה כיון שמקובל לשמש בהם גם לשיבה רק שמתחילה התכוין אחרת

10. מגיד משנה הלכות שבת פרק כה הלכה כא

ונ"ל שדעת רבינו דשאני חריות דאיכא דקיימי לשיבה ואיכא דקיימי לעצים וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים. וזהו שהזכיר כן בדוקא ומפני כך מחשבת ישיבה מציאה מידי מחשבה דלעצים.

אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לשיבה ולפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לשיבה כנ"ל לדעת רבינו:

הרמ"א מביא את דעת המרדכי להשוות דין אבנים לדין חריות

11. דרכי משה הקצר אורח חיים סימן שח אות (ח)

(ח) אבל במרדכי פרק במה טומנין (סי' שכד) פסק בהדיא דאין חילוק בין אבנים לחריות ואדרבה כתב דיש אומרים דוקא בחריות של דקל פליגי משום דמזיזין כשיושב עליהן אבל אבנים שרי דאין מזיזין. ותמיהני שלא הביא בית יוסף דברי המרדכי וקצת משמע כן בהר"ן סוף פרק כל כתבי (מו: ד"ה עשה) דמותר לישב על אבנים בשבת.

השו"ע מוסק כרמב"ם לחלק בין חריות לאבנים

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח

חריות שדרכן בכך די בשימוש חד פעמי מבע"י וכ"ש מחשבה או מעשה הכנה

סעיף כ: חריות (פי' ענפים) של דקל שקצצם לשריפה, מוקצים הם ואסור לטלטלם; ישב עליהם מעט מבע"י, מותר לישב עליהם בשבת. וכ"ש אם קשרן לישב עליהם, או אם חשב עליהם מבע"י לישב עליהם, אפילו בחול.

לשו"ע אבנים שאין דרכן בכך צריכים הכנה משמעותית במעשה. ולרמ"א דינים כדין חריות. ודעת המשנ"ב כשו"ע.

סעיף כא: אבל נדבך של אבנים אף על פי שחשב עליו מבע"י, אסור לישב (עליהם) אא"כ למדום (פי' סדרום).

הגה: וי"א דדין אבנים כדין חריות שדי בישיבה וכל שכן במחשבה, וכן עיקר.

13. משנה ברורה סימן שח ס"ק צ

(צ) וכן עיקר - עיין במ"א שהשיג על הרמ"א וסבירא ליה דאבן חמור מחריות כמו שכתב בסעיף כ"ב דבעינן דוקא יחוד לעולם וכן משמע דעת ש"א:

נדבר שדרכו בכך די ביחוד לשבת אחת. דבר שאין דרכו בכך צריך יחוד לעולם

סעיף כב: אסור לכסות פי חבית באבן או בבקעת, או לסגור בהן את הדלת, או להכות בהן בברזא (פירוש הקנה שמשמים בחבית להוציא היין ממנו); אף על פי שחשב עליה מבע"י, אסור, אלא אם כן יחדה לכך לעולם; אבל יחדה לשבת זה בלבד, לא. וה"מ, בדבר שאין דרכה לייחדה לכך, כגון: הני דאמרן; אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, כגון: לפצוע בה אגוזים, ביחוד לשבת אחת סג. ויש מי שאומר דלא שנא. וי"א שצריך שיעשה בה שום מעשה של תיקון מבע"י (וע"ל סימן רנ"ט דביחוד סגי).

סעיף לח: מכניס אדם מבע"י מלא קופתו עפר ומייחד לו קרן זוית ועושה בו כל צרכיו בשבת, כגון: ליטול ממנו לכסות צואה או רוק וכיוצא בזה; אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית ואסור לטלטלו.

בחזו"ע כתה שהלכה כרא"ש ולא חילקו חכמים כלל ואין לאלטל בעלי חיים ואפילו בתוך הכלי שלהם.

24. חזו"ע שבת חלק ג עמוד קטו

ואפילו עוף שמגדלין אותו לנוי, וכן תוכי שדרכו לחקות קולות של בני אדם, אסור לטלטלם בשבת. וכן אסור לטלטל אקווריום אשר בו דגי זהב לנוי ולשעשוע.

וכן הגרמ"א (מאמ"ר עז), שש"כ (כז כה) **ארחות שבת** (יט קכד) אסור לטלטל בעלי חיים ולא חלקו בסוג.

ליטוף בעלי חיים בשבת

השו"ע התיר קינוח בזנב הסוס

25. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שב סעיף יא

מי שנתלכלכה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה

הביה"ל מסתפק אם יש הכרח לומר שמדובר בזנב תלוש או שלא אסרו בשערות בע"ח

26. באור הלכה סימן שב סעיף יא

ומה שהקשה משום איסור טלטול אפשר דלא אסרו רק גופן דבעלי חיים ולא בשערן שהוא מחובר להן דלא חשיב כגופן בזה וצ"ע:

טלטול לצורך דבר המותר

בגמרא לענין מת מובא שטלטל מהצד אסור ככל טלטול

27. תלמוד בבלי מסכת שבת דף מג עמוד ב

לגבי טלטול של מת על ידי העברה, ממיטה למיטה כותבת הגמרא דכולי עלמא - טלטול מן הצד שמייה טלטול

התוספות מביאים רשימת מקרים בהם הגמרא התירה טלטול מהצד. ומחלק שטלטול מהצד מותר רק לצורך דבר המותר

28. תוספות מסכת שבת דף מג עמוד ב

וקשה לר"ם דבריש כל הכלים (לקמן כג.) פסיק רב נחמן כר' אלעזר בן תדאי דקסבר לא שמייה טלטול וע"ק...

ואומר ר"י דיש לחלק דהכא עיקר הטלטול לצורך מת ולא דמי לכל הנהו שעושה עיקר הטלטול לצורך כר וחבית ולא לצורך מעות ואבן.

וכן כתב הרמב"ם והסביר שטלטול מהצד אפשרי בסמוכים או בזה על זה

29. רמב"ם הלכות שבת פרק כה הלכה יד

שני דברים אחד אסור לטלטלו ואחד מותר לטלטלו והן סמוכים זה לזה או זה על זה או זה בזה ובזמן שמטלטלין אחד מהן יטלטל השני, אם היה צריך לדבר שמותר לטלטלו מטלטלו ואף על פי שדבר האסור מוטלטל עמו, ואם היה צריך לטלטל דבר האסור לא יטלטלנו באותו דבר המותר.

וכן פסק השו"ע להתיר טלטול מן הצד לצורך דבר המותר

30. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיא סעיף ח

טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מותר. הלכך צנן שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים ולא השריש וגם לא נתכוין לזריעה, נוטלו אף על פי שבנטילתו מזיז עפר ממקומו

לשברם אפ"ה אסור לתפסם בידים ... דאיסור טלטול מוקצה הוא אפילו במקום הפסד:

מהר"ח אור זרוע נטה לסבור שבעלי חיים שנועדו להנאת קול אין בהם מוקצה ושלא שאלתו לרא"ש

20. שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן פא

ועוד הודיעוני כי נ"ל אעפ"י שבעלי חיים מוקצים ניהו. מ"מ נ"ל להתיר לטלטל עופות המצפצפים בקול נאה בכלובו. דליכא למיחש דילמא שמיט גדיפיהו כיון שבני אדם נהנים בקולם לאו מוקצים ניהו. מידי דהוי אסליקוסתא שהיא למראה (שבת נ: שהותר לטטולה ופירש בה רש"י 'עשב שהוא נאה למראה'). וקול ומראה כי הדדי ניהו לענין מעילה.

וצא ולמד מכל כלי שיר דאי לאו גזירה שמא תפסק נימא היה מותר לטלטל ולשורר בהן. העני בדעת חיים אליעזר בן רבינו יצחק.

הרא"ש אסר טלטול כל בעלי חיים כיון שלא חילקו חכמים בגזירותיהם. וחמורים מצורות שבחצר שבהם שייך יחוד למלאכת היתר

21. שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן פב

תשובת הרא"ש: ועל העופות לא מלאני לבי להתיר דאין ללמוד היתר שמוש בעלי חיים מהיתר כלים (כלומר שבכלי שיר היה צריך לאיסור נפרד). דאף כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו מותר. אבל צורות שבחצר אפילו צריך מהם צורך גדול אסור לטלטל משום דאין תורת כלי עליהם הכי נמי בבעלי חיים. ויש לאסור יותר בבעלי חיים (נראה כוונתו שאפילו יחוד לא יועיל) דאין משתמשים בבעלי חיים ולא פלוג רבנן בבעלי חיים.

אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

האג"מ מתיר לטלטל חיות מחמד שייחדו אותם לשעשוע

22. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כב

שאלה: צפורים קטנים שמצפצפים וקטנים משחקין עמהם, האם דינו כמוקצה, דבתוס' שבת דף מ"ה ע"ב ד"ה הכא התיר הר"ר יוסף לטלטל אפרוח חי, דחזי' לשחק בו תינוק.

תשובה: כל בעלי חיים הו"ל מוקצה, אפי' באותן שהתנוקות משחקין בהן - אלא א"כ הם מיוחדים לשעשועים (פעטס).

הגרשז"א כתב שלמרות שבעל החיים עצמו הוא מוקצה, יחד עם הכלוב הוא נוי ולכן התיר לטלטל תוכי בתוך הכלוב וכן אקווריום עם דגים

23. שלחן שלמה סימן שח סעיף לט אות עד

ואכן י"ל דדגי נוי הואיל ומצויים מאוד ורגילים להעבירם ממקום למקום וכולם יחד מיוחדים לנוי בכגון זה אף שהכלי והמים הם בסיס לדגים גם הרא"ש מודה דשרי לטלטלם בתוך הזכוכית ולא יחמיר משום לא פלוג.

גם אפשר דבעופות המצפצפים בקול נאה מידי באופן שאין רגילים כל כך לטלטל הכלוב ממקום למקום כמו שרגילים היום בדגי נוי ולכן מסתבר דאין חלוקים מפרחי נוי דשפיר שרי בטלטול בשבת ואע"ג שהדגים עצמם הם מוקצה מ"מ יחד עם הכלי והמים הם קישוט ומותר שפיר בטלטול.

ובהמשך כתב 'צפרים וכוונתה או כלבים שאנשים אלה שמבלים זמנם להבל ולריק רגילים לשחק בהם כיון שתשמישם הוא לטלטל ממקום למקום שפיר שרי ואין זה מוקצה' אך בהערה אחרי שראה דברי הרא"ש כתב שזה נוגע רק לעוורים.

יחוד מוקצה לשימוש היתר

יחוד מוקצה לשימוש ככלי כשדרכו בכך – מוקצה שדרך לעשות בו שימוש לשימוש מסוים באותו מקום כגון במקום שדרך להשתמש באבנים לעצור את דלתות הבתים. מועיל ליחוד במחשבה מערב שבת לעשות בו את השימוש המותר בשבת זו. וכ"ש שמועיל לעשות בו שימוש בערב שבת כעין מלאכת ההיתר או לעשות בגופו שינוי להתאים אותו לשימושו החדש.

יחוד מוקצה לשימוש ככלי כשאין דרכו בכך – מוקצה שרוצים לעשות בו בשבת שימוש ואין דרכו בכך כגון שרצה להשתמש באבן בשבת לייצב שולחן שרגלו קצרה. אין מספיק מייחודו לשבת אחת אלא צריך לייחודו במחשבתו מערב שבת לשימוש זה לקביעות (שו"ע שח כב. שש"כ כ מו). ויש אומרים שצריך לייחודו בפיו (בא"ח ב ויגש א). וכן מועיל לעשות בגופו תיקון מהותי שיתאים אותו לשימושו החדש.

יחוד חול לשימוש – חול שהביא אותו בערב שבת על מנת להשתמש בו שימוש המותר, אן שחשב עליו לשם כך, מותר בשימוש בשבת כיון שלא שייך בגופו הכנה נוספת. ובלבד שיהיה בערימה ולא מפוזר על גבי קרקע באופן שבטל לה (שו"ע שח לה) והוא הדין לכל דבר שעומד לשימוש חד פעמי (שש"כ כ מו).

קליפות גלעינים ועצמות

קליפות גלעינים ועצמות – במקום שמצויים חיה ועוף שאוכלים אותם, אין דינם מוקצה ומותרים בטלטול בשבת (שו"ע שח כט. אמנם בי"ט דינים חמור יותר) אך במקום שנמצאים רק כלבים שאין אוכלין עצמות, נחשב שאין כלבים מצויים (משנ"ב קכב. כה"ח קצו) ואם דבוק בגלעין מגוף הפרי או בשר על העצמות, אין דינם מוקצה בכל מקום אע"פ שאין כוונת האדם לאכול מהם (מאמ"ר עז).

הוצאת גלעין מתמר וכד' – מותר להוציא גרעין מפרי סמוך לאכילתו על מנת לאפשר את אכילת הפרי, ואחרי שמניחו חוזר להיות מוקצה (שש"כ ג ח).

טלטול מן הצד – מותר לטלטל מוקצה 'מן הצד' באופן שאוחז בהיתר ומזיז עמו את המוקצה, אם עושה זאת לצורך דבר המותר. כגון שגורר גרעינים שהם מוקצה לתוך הפח לצורך שימוש בשלחן (מנ"ב שח קטו).

בעלי חיים

בעלי חיים מוקצים בשבת ואסורים בטלטול (שו"ע שח לו).

למניעת צער לחיה – במציאות של צער לחיה מותר לדדות אותה, כלומר לטלטל איבר אחד שלה, אם היא עדיין הולכת בכח עצמה. אבל לטלטל את כולה אסור (שו"ע שח מ).

גרירת כלב ברצועה – אם הטיוול הכרחי לצרכו מותר למשוך אותו באופן שעל ידי שמושך ראשו מעט הולך הכלב בעצמו. אבל לגרור אותו כך שכולו זז מכח האדם אסור אפילו במקום צער בעלי חיים (על פי הסעיף הקודם).

טלטול חיית מחמד – גם חיית מחמד שנועדה לשעשוע ורגילים בטלטול שלה אסורה בטלטול בשבת כיון שלא חלקו חכמים בגזרותיהם (חזו"ע ג קטו, מאמ"ר עז. שש"כ כז כה. ארחות שבת יט קכד) ויש מתירים (אג"מ ה כב כא).

טלטול אקווריום או כלוב – האסורים לטלטל כל בעלי חיים אסורים גם כשהם נתונים בכלוב או אקווריום (חזו"ע וארחות שבת שם). ויש מסתפקים להתיר בתוך כלוב או אקווריום (הגרשו"א בשלחן שלמה שח לט עד).

ליטוף בעלי חיים – בעל חיים שניתן ללטף את שעריו מבלי להזיז את בשרו, המקל ללטפו יש לו על מה לסמוך. ובכל אופן במציאות בד"כ יזיז על ידי כך את בשרו ואסור לכו"ע.

31. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף כז

אבל אם אין הקליפים ראויים למאכל בהמה, אסור לטלטלם אלא מנער את הטבלא והם נופלים.

המשנ"ב מסביר שטעם ההיתר הוא משום טלטול מן הצד לצורך דבר המותר וכן מותר לגרור עם סכין

32. משנה ברורה סימן שח ס"ק קטו

(קטו) מנער את הטבלא - הוא דף המונח על השולחן כדי לשום עליו הלחם וה"ה מפה הפרוסה וטעם ההיתר הוא כיון דלא מטלטלו בידים. וה"ה אם מעבירים ע"י דבר אחר כגון שהוא מגרר אותם ע"י סכין מן המפה דמותר אם הוא צריך להשתמש במקום שמונח שם העצמות והקליפין דזה מקרי טלטול מן הצד ושרי אם הוא לצורך דבר המותר וכדלקמן בסימן שי"א ס"ח.

ואם נתקצבו הרבה יחד ומאוס עליו להניחן כך על השולחן מותר להעבירן בידים דהוה ליה לדידיה כגרף של רעי [כן משמע בגמרא ע"ש]:

לדעת החזו"א איש אין היתר לגרור עם סכין כיון שעיקר הטלטול הוא בשביל המוקצה

33. חזון איש אורח חיים, מועד סימן מז אות יד

והט"ז סי' ש"ח ס"ק י"ח התיר לגרר מוקצה בסכין, וחשיב לה טלטול מן הצד לצורך מקומו, מיהו י"ל דזה לא מקרי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר דלא אמרו אלא בשכח אבן בכלי דמטלטל הכלי עם האבן, דשם הטלטול על הכלי, אבל הכא עיקר הטלטול בשביל המוקצה, אף שכונתו לנקות השולחן אסור, והא דתנן קמ"ב ב' היתה עליו לשלשת מקנחה בסמרטוט ולא אסרינו משום טלטול מוקצה, התם מתבטלת בקינוח, ועוד דהוי כגרף של רעי דשרי.

דוגמאות לטלטול מהצד

- גרירת גרעינים עם סכין לתוך הפח בשביל להשתמש באותו מקום להנחת דבר אחר.
- הזזת שולחן שיש על חלקו מוקצה בשביל להשתמש בחלקו השני במקום אחר.
- נייעור כרית שנשכחו עליה מעות בשביל להשתמש בכרית.

סיכום להלכה מוקצה מחמת גופו

גדר מוקצה מחמת גופו - כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה הוא מוקצה מחמת גופו ואסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו.

דוגמאות למוקצה – אבנים, מטבעות, ענפי עצים, עפר וחול, מת, בעלי חיים.

אוכלים לא ראויים – אוכלים שאינם ראויים עדיין לאכילה במצבם אם מצד שצריכים בישול ואפיה כגון שעועית יבשה או קמח. ואם בגלל שחל עליהם איסור כגון חמץ בפסח או טבל. הינם מוקצה מחמת גופו ואסורים בטלטול.

כדור – כדור שהיה בימי חז"ל שנעשה מבלויים אין עליו תורת כלי והוא מוקצה (שו"ע שח מה) אבל כדורים שבזמנינו שמיוצרים לשם משחק מותרים לטלטול לצורך קטנים. ולגדולים אין לשחק בהם מפני כבוד השבת (שש"כ טז ו, א. חזו"ע ג עט)

עטיפות מאכלים – עטיפות מאכלים שאין הדרך להשתמש בהם שימוש חוזר כגון שקית חלב, נעשות מוקצה לאחר פתיחתם וריקונם ואסורים בטלטול לאחר שהניחם (שש"כ כב ג) ומכל מקום מותר להסירם מן השולחן בגמר השימוש ככל גרף של רעי.